

Gondolatok a közkereseti és a betéti társaság jogi személylé válásáról

Társasági jogunk 1988-as újrakodifikálása óta kettős a társasági formák szabályozása abból a szempontból, hogy a törvény megkülönbözteti a jogi személyiséggel nem rendelkező és a jogi személynek minősülő társaságokat. Ez a „megkülönböztetés” azonban tulajdonképpen teljes mértékben formai, hiszen a jogi személyiséggel nem rendelkező és a jogi személy társaságok jogképességének terjedelme, azaz a jogalanyiságuk tartalma azonos.

Ezt az azonosságot törvényi rendelkezések alapozzák meg, hiszen a jelenleg hatályos Gt.^[1] illetve a korábbi két társasági törvényünk^[2] is leszögezte, hogy a gazdasági társaság a cégneve alatt jogképes, jogokat szerezhet, kötelezettségeket vállalhat, szerződést köthet, tulajdont szerezhet, perelhet és perelhető. Ebből egyenesen következik, hogy a magyar jog a nem jogi személy gazdasági társaságoknak is teljes, abszolút jogképességet biztosít a jogi személyiség kimondása nélkül.^[3] Ezáltal az is nyilvánvaló, hogy a nem jogi személy gazdasági társaság kapcsán nincsen helye a relatív jogalanyiság felelmegetésének. A relatív jogalanyiság ugyanis azt feltételezi, hogy a jogalany csak bizonyos, jogszabályban rögzített cél vagy szempont tükrében jogalany, e körön kívül viszont nem. A magyar jogban erre remek példa a társasház, amely klasszikusan csak a törvényben deklarált célok vonatkozásában szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket, ugyanakkor a nem jogi személy gazdasági társaságok kapcsán a fenti szabály alapján legfeljebb annyi korlátozást láthatunk, mint a jogi személyeknél: jogképességük minden jogra és kötelezettségre kiterjed azok kivételével, amelyek a jellegüknél fogva csak a természetes személyekhez kötődnek.

Álláspontunk szerint egyébként, hangsúlyozottan elméleti síkon, logikailag adekvát megoldás lenne, ha a nem jogi személy társaságok jogképessége relatív jogképesség lenne. Ezáltal egyértelmű — és tartalommal kitöltött — különbség lenne megállapítható a jogi személy és nem jogi személy formációk között. Ennyiben — és csak ennyiben — csatlakozunk Novotni professzor e tárgyban született cikkéhez.^[4] Más kérdés, hogy a jelenlegi társadalmi és gazdasági fejlettségi szinten a forgalombiztonság követelménye-

[1] 2006. évi IV. törvény 2. § (3) bekezdés.

[2] 1988. évi VI. törvény 1. § (2) bekezdés, illetve 1997. évi CXLIV. törvény 2. § (3) bekezdés.

[3] Megítélésünk szerint a Gt. fenti szabályát, ha egyúttal a társaságok jogalanyisága célklauzulájának fogadjuk el, akkor is szükségképpen a teljes jogképességhez lyukadunk ki. Aligha van olyan jog vagy kötelezettség, amely nem csak a természetes személyekhez kapcsolódna és a fenti felsorolás nem fedi le.

[4] Novotni, 1989, 250.; Novotni, 1990, 64. A szerző mindkét esetben a csonka, relatív jogalanyiság elkerülhetetlenségéről szól, hogy a kkt. és a bt. kétségkívül csak a törvényi keretek és a társasági szerződésben meghatározott célkitűzések között jogalany. Ugyanakkor maga is elismeri, hogy ezzel együtt is igazi gyakorlati jelentősége nincsen a jogi személy és a nem jogi személy társaságok tartalmi megkülönböztetésének.

vel nem lenne összeegyeztethető a kkt. és a bt. csonka jogalanyisága. Olyannyira nem, hogy az a régi magánjogunkban sem merült fel és nem volt vitatott, hogy a kkt. és a bt. abszolút jogalanyiságot élvez. Sőt, már akkoriban is egyértelmű volt a „célklauzulára” való hivatkozás abszurditása, hiszen ez a jóhiszemű szerződő féltől azt követelné meg, hogy a szerződő partner törvényileg védett céljaival (azaz a jogszerűen gyakorolható tevékenységével) legyen tisztában. Ez mérhetetlen tranzakciós költségeket generálna, illetve a forgalombiztonságot nagyban aláásná. Nem véletlen, hogy a Curia a mindezekkel ellentétes és tulajdonképpen a csonka jogalanyiság felé mutató törekvéseket még a 19. században megnyirbálta.^[5]

A jelenleg hatályos tételes magánjogunk tehát a jogi személyiség elrelativizálásának az elvét vallja,^[6] hiszen megtöri azt a jelenleg hatályos Ptk-ból egyébként következtethető elvet, amely szerint egy entitás vagy jogi személy, és akkor teljes jogképességet élvez, vagy ha nem, akkor legfeljebb egy kötelem lehet, jogalanyiság nélkül.^[7] Ilyenformán tulajdonképpen súlytalan az a kérdés, hogy kellene-e a nem jogi személyiségű gazdasági társaságoknak jogi személyiséget biztosítani, vagy sem, hiszen tartalmi különbségek nincsenek közöttük. Ahogy Kuncz Ödön fogalmaz: „...a közkereseti társaság semmit sem nyer azzal, ha megállapítjuk róla, hogy jogi személy; amiként semmit sem veszít, ha azt állapítjuk meg róla, hogy nem jogi személy.”^[8]

Mindezt pedig a Gt-n kívüli jogforrási alapok révén is igazolhatjuk. A legjelentősebb, ám szintén tisztán formális megkülönböztetés a cégeljárásban található, ugyanakkor a jogi személyekre pontosan ugyanolyan eljárási díjak és elvek vonatkoznak, mint a nem jogi személyekre, legfeljebb néhány határidő tekintetében lehet apróbb, a jogalanyiságot mint státust nyilvánvalóan nem érintő eltérés. Aligha van ilyen jellegű következménye annak, hogy kötvényt csak jogi személy bocsáthat ki. Sőt, a magyar bírói gyakorlat megfelelő módon kezeli azokat a szabályokat, amelyek bár csak jogi személyeket említnek, de nyilvánvalóan a nem jogi személy gazdasági társaságokra is vonatkozniuk kell. A vélelmezett képviselő Ptk-beli szabálya (Ptk. 220. §) a klasszikus példa, amely szabály értelmetlen volna a jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok nélkül, noha a szövegben nem szerepelnek. A bírói gyakorlat kellő rugalmassággal tágította ezt a szabályt a gazdálkodó szervezetekre.^[9] Talán nem túlzás ezek alapján azt megállapítani, hogy a kkt. és a bt. vonatkozásában a jogi személyiség hiánya, és így a jogi személy és nem jogi személy gazdasági társaságok megkülönböztetése szimbolikus.

[5] A konkrét ügyben, amely a jogalanyiság kérdésköre mellett főképpen a képviselői jog problémáját érinti, a hordó rumot megvásárló cég azzal kíván kibújni a fizetési kötelezettsége alól, hogy egyébként csak bort és konyakot forgalmazhatnának a saját üzletükben, tehát rumot hordóban nem vehetett volna a cég vezetője. Érdekeség, hogy az alsóbb bíróságok elfogadták ezt a védekezést, és a Curia mondta ki végül, hogy „a cégfőnök, kinek nevében üzletvezetője rumot hordókban megrendelt, a vételár fizetését nem tagadhatja meg az lapon, hogy üzletében csak bornak és cognacnak zárt palackokban való eladása levén engedélyezve...” (*Döntvénytár*, 1895, 96.)

[6] Csisnier, 1993, 21.

[7] Sárközy, 2001, 78. A szerző megjegyzi, hogy e kizárólagossági gondolat a szovjet jogban elterjedt és onnan került át a magyar jogba.

[8] Kuncz, 1928, 250. Ugyanezt a gondolatot idézi az 1988-as Gt. kommentárja: Uo. 200.

[9] BH.1996.526

Ha viszont nincsen érdemi, tartalmi indoka e formális (és így üres) megkülönböztetésnek, akkor miért áll fenn? A kérdés természetesen tisztán elméleti jellegű, hiszen a jelenlegi szabályozás egyértelműen kiállta a gyakorlat próbáját, hiszen a jogi személyiségű és az azzal nem rendelkező társaságok párhuzamossága nem okozott semmiféle gyakorlati nehézséget. Mindazonáltal érdemes megvizsgálni e kérdéskör elméleti hátterét.

A jogi személyiség fogalmának tradicionális komponensei alapján általában az a magyarázat szokott megjelenni, hogy a kkt. és a bt. nem különül el a tagjaitól, azaz nincsen elkülönült szervezetük, illetve a korlátlan tagi felelősség, még ha mögöttes is, szintén a nem jogi személyiség minősítést erősíti. Szintén gyakran elhangzik a hagyományra való hivatkozás: ha a kkt. és a bt. nem volt jogi személy a régi magánjogunkban, akkor e szép tradíciót érdemes tartani. Álláspontunk szerint a fentiek egyike sem állja meg a helyét, és így azt kell megállapítanunk, hogy semmilyen racionális indoka nincsen annak, hogy a kkt. és a bt. jogi személyiséggel nem rendelkező gazdaság társaság.

A kkt. és a bt. állandó szervezettel rendelkezik attól függetlenül is, hogy ez a bizonyos szervezet kétségkívül laza és formátlan. A jogi személy klasszikus fogalma sem határozza meg, hogy a tagoktól elkülönülés vagy a tőlük elkülönült szervezet milyen fokú elkülönülést és formalizáltságot jelent. Sőt, véleményünk szerint a tagoktól való elkülönülés nem is elsősorban a szervezet kérdése, hanem azt a követelményt fejezi ki, hogy a jogi személy léte és fennállása nem függ a tagjaiban (vezető tisztségviselőiben) bekövetkező változásoktól, azaz a jogalany a tagságtól elkülönülve akármilyen tagsági konstelláció, a tagok vagy vezető tisztségviselők személyében bekövetkező változás mellett is megőrzi a maga létét és jogalanyiságát. Ebben az értelemben a kkt. és a bt. is vitán felül kellőképpen elkülönül a tagjaitól, amit nem gyengít az a körülmény, hogy a társasági szervezetben való személyes tagi közreműködés lehetősége sem tagadható. Hangsúlyozzuk azonban, hogy ez lehetőség csupán, távolról sem kötelezettség, tehát semmi sem zárja ki a nem jogi személy társaságokban sem a befektető, osztalékot váró „tőkés” jelenlétét.^[10]

Más kérdés persze, hogy egyik társasági formánál sem képzelhető el olyan nagyfokú összeolvadás és összefonódás, mint egy olyan egyszemélyes kft. esetén, ahol a természetes személy alapító egyúttal ügyvezető is. Itt valóban fikció elkülönülésről beszélni, de a jogi személyiség mégsem — és joggal nem — kérdőjelezhető meg.

Ami a korlátlan tagi felelősséget illeti a társasági vagyomból nem fedezhető társasági tartozásokért, a kkt. tagjának és a bt. beltagjának felelősségi formája nem szolgáltathat alapot és főképpen magyarázatot arra, hogy a két társaság miért nem jogi személy. Mindkét társaságnak saját vagyona van, amellyel saját maga rendelkezik — e nélkül nem volna elképzelhető a jogalanyiság. Ugyanakkor a bt. kültagja korlátozottan felel, éppen úgy, ahogyan egy kft. tagja. Az egyesülés tagjai pedig, holott az egyesülés jogi személy, korlátlan felelősséggel rendelkeznek az egyesülés tartozásaiért. Nem is beszélve arról a szabályanyagról, amely tendenciáját nézve egyre növekszik, és amely így vagy úgy, de megteremti annak a lehetőségét, hogy az egyébként a társasági tartozásokért korlátozottan felelős tag korlátlanul feleljen ezekért a tartozásokért.^[11] A tagi korlátozott felelősséget áttörő szabályok nem törik meg a társaság jogi személyiségét. Úgy véljük,

[10] Vö. Gt. 91. § (1) bekezdés.

[11] A teljesség igénye nélkül: Gt. 50. §, 2006. évi V. törvény, 118/A. §, 1991. évi IL. törvény, 63. § és 63/A §.

hogy nincsen és nem is lehet közvetlen összefüggés a tagi felelősség jellege és a társaság jogi személyisége között. A klasszikus jogi személy elméletek alapvetően a 19. és a 20. század fordulóján keletkeztek, és azóta élnek velünk. Ezek az elméletek mára legfeljebb támpontokat adhatnak a jogi személyek felleltározásához és viszonyítási pontokként szolgálhatnak, de a jogi személyek tekintetében oly jelentős változások történtek, a jogi személyek rendszere oly mértékig lett cizellált és komplex, amely ezen elméletek keletkezésekor talán még előreláthatók se voltak.

A hagyományra való hivatkozás^[12] pedig azért nem lehet elegendő, megfelelő és helyénvaló, mert olyan jogi hagyományunk, amely a kkt-t és bt-t jogi személyiséggel nem rendelkező jogalanyoknak tekintette, nincsen. A második világháború előtti magánjogunkban a kkt. és a bt. nem mint jogi személyiséggel nem rendelkező jogalanyok, hanem *expressis verbis* jogi személyek szerepeltek. Tény, hogy a jogalanyiságuk megítélése nem okvetlenül volt egységes és a kérdéskörben lehettek eltérő jogirodalmi álláspontok.^[13] Erre azonban nem lehet hivatkozni, mint egy korábban létezett jelenségre, nem is beszélve arról, hogy a mérvadó korabeli források és a többségi álláspont egyértelműen jogi személyként nevesítették a kkt-t és a bt-t is. Nem túlzás azt állítani, hogy a hagyományra vonatkozó érvelés éppenséggel a kkt. és a bt. jogi személyiségét, nem pedig annak a hiányát támasztja alá.

Sajátos módon, ellentétben a mai jogunkkal, az 1875. évi XXXVII törvény nem mondta ki a kkt. és a bt. jogi személyiségét, illetve annak hiányát sem. Annyit rögzített mindössze, hogy a kkt. és a bt. is kereskedelmi társaság (Kt. 61. §.), illetve hogy „a kereskedelmi cégük alatt jogokat szerezhetnek, kötelezettséget vállalhatnak, ingatlan javakra tulajdont s egyéb jogokat szerezhetnek, felperesi és alperesi minőségben perben állhatnak”, amely szabály lényegében megfeleltethető a jelenlegi Gt. 2. § (3) bekezdésnek, amely éppenséggel a teljes jogalanyiság törvényi alapját jelenti. A bírói gyakorlat ebből kifolyólag, a jogirodalmi fejtegetésektől függetlenül mindkét társaságot jogi személynek minősítette és ekként kezelte. Jó példa erre, hogy a bejegyzett cégek összességét jogi személynek tekintette a Curia, és a jogi személy — nem jogi személy megkülönböztetés csak a cégjegyzékbe bejegyzett és be nem jegyzett cégek vonatkozásában volt releváns.^[14] Sőt, a kereskedelmi törvény hatályba lépését követően nem sokkal már megjelent az az álláspont, mely szerint „alig van ma már nevesebb jogász, ki kétségbe vonná, hogy a kereskedelmi társaságok is jogi személyek volnának”.^[15] Példaértékűnek tartjuk, hogy Szladits Károly szintén egyértelműen jogi személyként tekintett a kkt-re és a bt-re.^[16]

Sőt, nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a hagyományra való hivatkozás olyanira helytelen, hogy még a Ptk. hatályba lépését követően is, egyfajta kontinuitásképpen, jogi személyként tekint a legtekintélyesebb polgári jogász szerzőpáros a kkt-re: „Az egyéni cég mellett a magánvállalkozás többi formái az ún. kereskedelmi társaságok.

[12] Sárközy, 2009, 189.

[13] Kolosváry Bálint *Magánjog c. művében* (Budapest, Studium, 1930, 100.), illetve Zachár Gyula a *Magyar magánjog alaptanai* című műben (Budapest, Grill, 1928, 31.) csak a szövetkezetet és a részvénytársaságot említi a jogi személyek között mint kereskedelmi társaságot, a kkt-ről és a bt-ről szó sem esik.

[14] C. 902/1904. Idézi: Szende, 1927, 167., illetve Szende, 1929, 154.

[15] Herczegh, 1880, 165.

[16] Szladits, 1941, 584–586.

Ezek már jogi személyek. A magyar jog a kereskedelmi társaságok három fajtáját ismeri: a közkereseti társaságot, a részvénytársaságot és a korlátolt felelősségű társaságot.”^[17] Ebből az látszik, hogy az első Gt. hatályba lépését megelőzően mindössze tizenöt évvel a kkt. jogi személyisége még a kor legmértvadobb (és azóta is tekintélyesnek minősülő) polgári jogi tankönyvében szilárd tételként szerepelt. Ennek tükrében érdekes végiggondolni, hogy az 1988-as Gt-ben a jogi személyiség hagyományával miért szakított a jogalkotó, illetve hogy miként alakult ki a jogi személyiség nélküli jogalany tradícióira vonatkozó — fentiek alapján láthatóan téves — hivatkozás. Ha e körben tradícióról beszélünk, akkor azt voltaképpen az 1988-as Gt. teremtette meg.

A Ptk. kodifikációja során már korábban világosan eldöntött szándék volt, hogy a kódex a magánjog lehető legteljesebb területét inkorporálja. E törekvés azt eredményezte, hogy a társasági jog mint a polgári jog sajátos, elkülönült területe bekerült a személyi jogba és a Ptk. részévé vált. Sőt, a társasági jogot illetően elvi kérdésként fogalmazódott meg, és dőlt is el, hogy az új kódex meg fogja szüntetni a nem jogi személy jogalany kategóriáját.^[18]

A kodifikációs főbizottság leváltását követően, a sok változás mellett az integratív törekvés megmaradt. Az Országgyűlés által elfogadott, kihirdetett, ám végül hatályba nem lépett 2009. évi CXX. törvény magába foglalta a társasági jogot is, és a társasági törvények által megkezdett utat folytatta, amennyiben fenntartotta a jogi személy és nem jogi személy gazdasági társaságok dichotómiáját. Sőt, e körben még tovább absztrahálta és bővítette, legalábbis elvi síkon, e kört, hiszen ebben a jogszabályban megjelent volna a „jogi személyiség nélküli jogalany” kategóriája, amelybe elvileg nem csak a kkt. és a bt., hanem egyéb alakzatot is beilleszthetők lettek volna a későbbiekben. A fentebb kifejtettek szerint véleményünk szerint a status quo megőrzése, pláne további elmélyítése, kiterjesztése egyáltalán nem volt adekvát folyamánya a valós jogtörténeti hagyományoknak. Ez a megállapítás természetesen nem csak a hatályba nem lépett Ptk-ra, hanem a hatályba lépett társasági törvényekre is igaz, hiszen a fentebb elmondottakból logikus lépésnek csak az tűnhet, hogy a kkt-t és a bt-t is beillesztjük a jogi személyek közé. Még pontosabban fogalmazva: visszaillesztjük őket oda, mivel sem a jogi hagyományaink, sem a praktikum, sem pedig a racionális érvek nem indokolják és korábban sem indokolták a jelenlegi kettősség fenntartását.

A legfrissebb publikált kódex-tervezet, amelyet immár a kormány is jóváhagyott és amelynek elfogadása az Országgyűlés 2012. évi őszi jogalkotási programjában szerepel, megtette azt a logikus lépést, amelyet korábban senki. A tervezetben a kkt. és a bt. jogi személyként szerepel a személyi jogban, a társaságokról szóló részben.^[19]

A jogi személyiség ekénti deklarálása ellenére a kkt. és a bt. nem vált „korlátlan felelősségű társasággá”, hanem megőrizte a korábbi szabályozás velejét, szerkezetét és koncepcióját. Tehette mindezt a kodifikációs főbizottság: a jelenleg hatályos szabályozásában nincsen semmilyen olyan komponens, amely ellentmondana a jogi személyiségnek. Sőt, bizonyos szempontból mindkét társasági forma személyegyesítő jellege nemhogy meg-

[17] Világgy – Eörsi, 1973, 161. Érdekes megjegyezni, hogy Csanádi György ugyanebben az évben kiadott *Polgári jog* c. könyve a tőkés múlt kereskedelmi társasági formájaként említi a kkt-t, amely „nem is tekintethető a szó tulajdonképpeni értelmében jogi személynek”. (Csanádi, 1973, 60.)

[18] Vékás, 2008, 263.

[19] Harmadik Könyv, Harmadik Rész, X. és XI. cím.

maradt, hanem még el is mélyült, annak ellenére, hogy mindez már a jogi személyiség sáncain belül történik meg. Rendkívül érzékletes példa erre az az új tervezetbeli szabály, mely szerint a tag hitelezője a tagot megillető felmondási jogot gyakorolhatja a tag vonatkozásában a társasági szerződésre nézve annak érdekében, hogy aztán a tagnak kiadott részre végrehajtást vezethessen. Ez a szabály idegen, sőt talán abszurd elemeként hatna a kft-nél, de harmonikusan simul a tervezetbe és a társasági forma szellemiségéhez.

Feladja-e a jogalkotó a jogi személyiség elrelativizálódásának koncepcióját a tervezettel? A nem ritkán forradalmi, hovatovább szovjet jellegűnek bélyegzett szemléletmódot veszi át, mely szerint egy szervezet vagy jogi személy és akkor jogalany, vagy nem, de akkor legfeljebb egy kötelem lehet jogalanyiség nélkül? Véleményünk szerint egyáltalán nem, sőt.

Talán nem túlzás azt mondani, hogy a jogi személyiség klasszikus koncepciója, legalábbis a maga dogmatikusságában meghaladottá vált napjainkra. Ha egy szervezeti jogalany teljes jogképességet élvez, bármely jog és kötelezettség alanya lehet, aminek egy jogi személy is, nincsenek külön szabályok a státusbéli megkülönböztetésükre, akkor nem lehet érv amellett, hogy megmagyarázzuk, hogy az adott szervezet miért nem jogi személy. Ha ezt belátjuk és elfogadjuk, akkor rá kell jönnünk arra, hogy a jogi személyiség felfogásának elrelativizálása nem csak a jogi személyiség fogalmán kívül képzelhető el köztes formációkkal.

A jogi személy kategóriája értéksemleges, nem hordoz speciális, főként megkülönböztető értékeket, hanem főképpen formális kritériumok, amelybe a kkt. és a bt. is vitán felül belefér. Ezáltal viszont egyáltalán nem szűnik meg a jogi személyiség elrelativizálódása. A relativizálódás a jogi személyiség kategóriáján belül folytatódik.

Napjainkra a jogi személyiség olyan szerteágazó, sokszínű, heterogén kategória lett, amely kategóriában tartalmi közös vonásokat gyakorlatilag lehetetlen megtalálni. A klasszikus, ám mára formálissá vált jogi személy fogalmi elemek pedig alapot adhatnak arra, hogy e kategória relativizálódása „belülről” folytatódjék. Az új Ptk. érdeme lesz — a többség számára vélhetően váratlan és talán merész — újításával, hogy ezt a helyzetet felismerte és úgy teszi jogi személlyé a két jelenleg nem jogi személy gazdasági társaságunkat, hogy azzal a kkt. és a bt. sajátosságait egyáltalán nem csorbítja, nem zilálja szét, hanem éppenséggel gazdagítja a jogi személyek skáláját.

IRODALOM

- Csanádi György (1973): *Polgári jog*. Budapest.
- Csisnier Ildikó (szerk.) (1993): *A társasági törvény kommentárja*. KJK, Budapest.
- *Döntvénytár* (1895) A felsőbbíróságok elvi jelentőségű határozatai. Kiadja a Jogtudományi Közlöny Szerkesztősége. (Harmadik Folyam, I. kötet, Franklin Társulat, Budapest.)
- Herczegh Mihál (1880): *A magyar magánjog mai érvényében*, I. kötet. Eggenberger, Budapest.
- Kolosváry Bálint (1930): *Magánjog*. Studium, Budapest.
- Kuncz Ödön (1928): *A magyar kereskedelmi és váltójog vázlatja*. Grill Károly, Budapest.
- Novotni Zoltán (1989): A gazdasági társaságokról szóló törvény és a magyar polgári jog megújulása. In: *Jogtudományi Közlöny*, 5. szám, 243–251.

- Novotni Zoltán (1990): Társasági tulajdon, avagy a tulajdonosok társasága? In: *Jogtudományi Közlöny*, 2. szám, 63–69.
- Sárközy Tamás (szerk.) (2009): *A társasági és cégtörvény 2006–2009*. HVG-Orac, Budapest.
- Sárközy Tamás (2001): *A magyar társasági jog Európában. A társasági és a konszern-jog elméleti alapjai*. HVG-Orac, Budapest.
- Szende Péter Pál (1927): *A kereskedelmi törvény kézikönyve*. Grill Károly, Budapest.
- Szende Péter Pál (1929): *Magyar hiteljog I. Kereskedelmi törvény*. Grill Károly, Budapest.
- Szladits Károly (szerk.) (1941): *Magyar magánjog*. I. kötet. Grill Károly, Budapest.
- Vékás Lajos (2008): *Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. HVG-Orac, Budapest.
- Világgy Miklós – Eörsi Gyula (1973): *Magyar polgári jog*, I. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Zachár Gyula (1928): *Magyar magánjog alaptanai*. Grill, Budapest.